Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Sjötåtel i Skåne

Åke Svensson & Charlotte Wigermo

Bild 1. Stränderna utmed de inventerade sjöarna är oftast steniga och svårgångna. Foto: Åke Svensson.

Sjötåtel *Deschampsia setacea* ett gräs som även inbitna skånska botanister ofta har begränsad kännedom om. Detta beror nog främst på att det är en växt som finns i begränsat antal vid föga artrik miljö i norra delen av landskapet. Ett lysande undantag är Tord Holm som ensam inventerade flera sjöar 1997 (Holm 1998).

Fram tills nu har det inte skett någon uppföljande inventering varför vi såg ett behov av att gå i Tords fotspår. Nu är detta inte särskilt lätt eftersom det oftast är en synnerligen stenig och svårgången terräng runt dessa urbergssjöar (bild 1).

Med början 2010 har vi inventerat hela strandlinjen utmed de sjöar där vi haft tidigare uppgifter om förekomst av sjötåtel. Dessutom har Göran Mattiasson varit behjälplig med att inventera Skanörs ljung. Den aktuella inventeringen innefattar ett något större område jämfört med det Tord Holm täckte in. Vi bedömer emellertid att det fortfarande kan finnas förekomster som är oupptäckta framför allt utmed Immelns stränder. Vi har 2013 inventerat nordöstra delen av denna sjö och funnit flera förekomster varifrån sjötåtel tidigare inte inrapporterats. Detta är ej särskilt anmärkningsvärt då det tidigare dels finns fynd från några närliggande områden samt dessutom på stranden av sjön i Blekinge.

Var ska man leta?

Sjötåtel är en art som inte tål konkurrens. Den växer framför allt i översvämningszonen på granska flacka näringsfattiga sjöstränder. Emellertid kan man också finna arten på blockrika stränder där den kan finnas på mycket begränsade ytor. Vanligen bör man leta efter arten strax utanför den vid urbergsjöar-

Sjötåtel *Deschampsia setacea*

Beskrivning. Sjötåtel är ett ganska lågväxt, tuvbildande gräs. Stråna är späda och blir upp till en halv meter höga. Bladen sitter i en tät tuva, de är trådfina, grågröna och är sträva i kanten. Bladslidorna är vitaktiga. Stråbladen är korta och har långt spetsigt snärp. Arten blommar i juli-augusti. Vippan har upprätta sträva vippgrenar och ganska stora småax, vilka är tvåblommiga, fyra till fem millimeter långa och för det mesta längre än sina skaft. Skärmfjällen är trubbiga och vanligen rödaktiga med gul kant. Ytteragnarna har utskjutande borst och är grovt fyrtandade i spetsen.

Sjötåtel liknar kruståtel (*D. flexuosa*), men den senare har rent gröna och släta blad, kort trubbigt snärp, spetsiga skärmfjäll med vit kant, samt fintandade ytteragnar.

Utbredning. Sjötåtel är sällsynt och förekommer endast i sydligaste Sverige, från Skåne till Västergötland. Den växer på fuktiga platser, vanligen på tidvis översvämmad torvjord vid sjöar och på fuktig hedmark.

Etymologi. Artnamnet *setacea* kommer av latinets *seta* (borst) och betyder borstlik, vilket syftar på de smala bladen.

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran. >http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<. Naturhistoriska Riksmuseet.

Bild 2. Tuvor av sjötåtel på stenig sjöstrand. Foto: Åke Svensson.

Bild 3. Vippa av sjötåtel. Foto: Åke Svensson.

na ganska täta bården av pors och blåtåtel. På den sydligaste lokalen, på Skanörs ljung, växer sjötåtel i blottor i hedvegetationen.

Förväxlingsarter

Den art som ibland utgör förväxlingsrisk är brunven *Agrostis canina* som växer i samma miljöer som sjötåtel. Rent teoretiskt kan även kruståtel vara en förväxlingsart men kruståtel *Avenella flexuosa* växer torrt medan sjötåtel växer blött eller fuktigt. Med lite vana går det bra att bestämma även sterila exemplar av sjötåtel. Denna art har en speciell grågrön/blågrön färg på bladen. Sjötåtelns blad är trådsmala och sträva medan bladen hos brunven är släta och platta.

Inventeringsresultat

Det samlade resultatet av vår inventering redovisas i tabell 1 där vi även presenterar Tord

Tabell 1. Antalet exemplar av sjötåtel i Skåne 1996–1997, 2007 resp. 2010–2013.

Lokal	Inventeringsår	Antal ex.	Inventeringsår	Antal ex.
Vesljungasjön	1996	2	2013	6
Skeingesjön	1997	ca 200	2010	25
Malsjön	1997	80	2012	261
Gillesjön	1994	300	2011	601
Kroksjön	1997	9	2011	18
Raslången	1997	ca 7 100	2011–2012	6 302
Immeln	1997	23	2013	1 581
Hallsjön	1997	ca 250	2011	567
Filkesjön	1997	ca 2 100	2011	2 438
Skanörs ljung	2007	noterad	2012	512

Holms siffror. I det följande jämför vi förekomsten i respektive område dels under den aktuella inventeringen och dels vid tidigare inventeringar.

Vesljungasjön

Vi fann två individfattiga lokaler omfattande 6 ex. men arten kunde inte återfinnas på Gräsön varifrån den noterades 1996.

Skeingesjön

Vid vår inventering noterades endast 25 ex. på 5 lokaler. Vid inventeringen 1997 fanns sjötåtel inom 21 olika RUBIN-koordinater. I den sammanställning Tord Holm gjorde anges inte alltid en siffra avseende förekomst utan han har inom vissa områden noterat exempelvis sparsam, glest spridd resp. flera ex. Utgår vi ifrån de angivna siffrorna sågs 134 ex. inom 12 RUBIN-rutor. I övriga 9 rutor vet vi sålunda inte antalet med säkerhet men gör bedömningen att totalt minst 200 ex. fanns vid sjön 1997.

Minskningen av sjötåtel vid Skeingesjön är mycket markant. På ett par växtplatser kan utfyllnad i anslutning till stugbebyggelse sannolikt ha spolierat växtmiljön.

Många områden ser fortfarande lämpliga ut för arten även om det troligen skett en viss igenväxning. Med den utveckling vi sett sedan förra inventeringen är risken stor att sjötåteln inom några få år försvinner från denna sjö.

Malsjön

På östra sidan av Malsjön utmed en sträcka av ca 200 m fann vi 261 ex. vid inventeringen 2012 och 2013 noterades 270 ex. i samma område.

Dessa siffror kan jämföras med de från 1997 då Tord Holm inrapporterade 80 ex.

Gillesjön

Under inventeringen 2011 fann vi 601 ex. Vi var aldrig ute på öarna i sjön. Ivar Björegren har inventerat sjötåtel 2013 på en liten ö i sydvästdelen av sjön där han fann 46 ex.

Dessa siffror kan jämföras med de antal Tord Holm fann 1994 vilket var 300 ex. Det är oklart om Tord Holm täckt in hela strandlinjen vid sin inventering detta år.

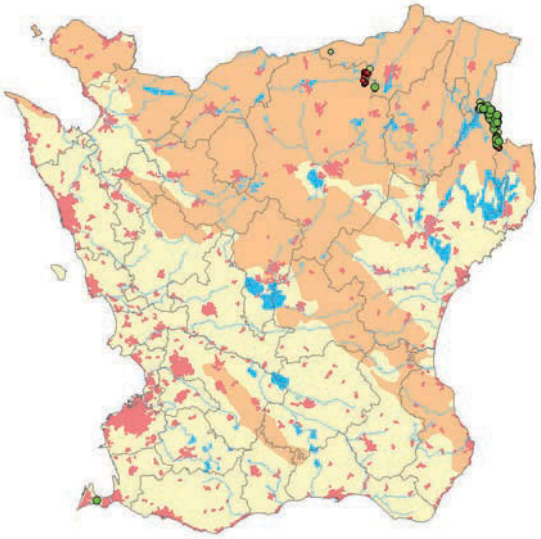
Kroksjön

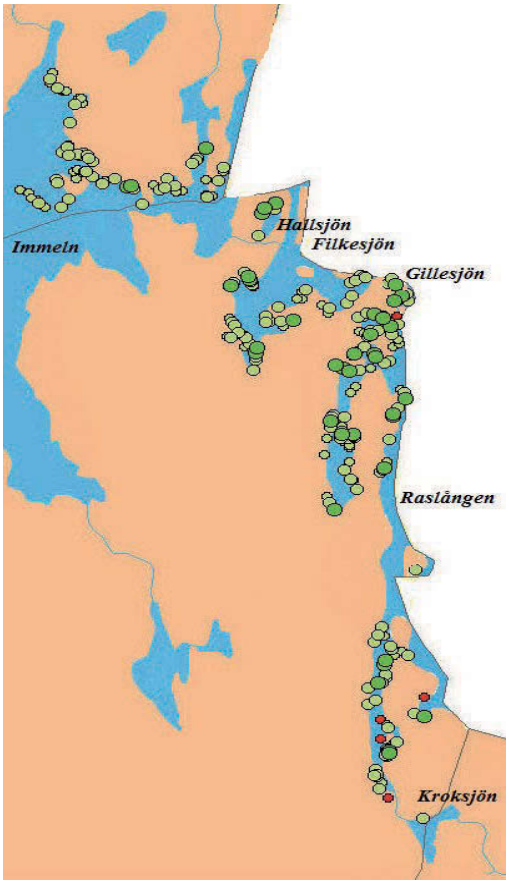
Den tidigare kända lokalen besöktes 2011 och då inräknades 18 ex. Året därpå inventerades hela strandlinjen men det året sågs ingen sjötåtel. En båtbrygga hade placerats på den plats där sjötåtel tidigare vuxit.

1997 fann Tord Holm 9 ex.

Raslången

Vi inventerade sjön 2011–2012 och gick utmed hela strandlinjen på Skånesidan. Kiön blev inventerad 2010 och det fanns då en liten lokal med 13 ex.

Karta 1–3. Sjötåtel i Skåne, nordöstra Skåne samt mellan Immeln och Kroksjön.

- inte återfunnen 2010–2013.
- 1–9 ex. 2010–2013.
- 10–99 ex. 2010–2013.
- >100 ex. 2010–2013.

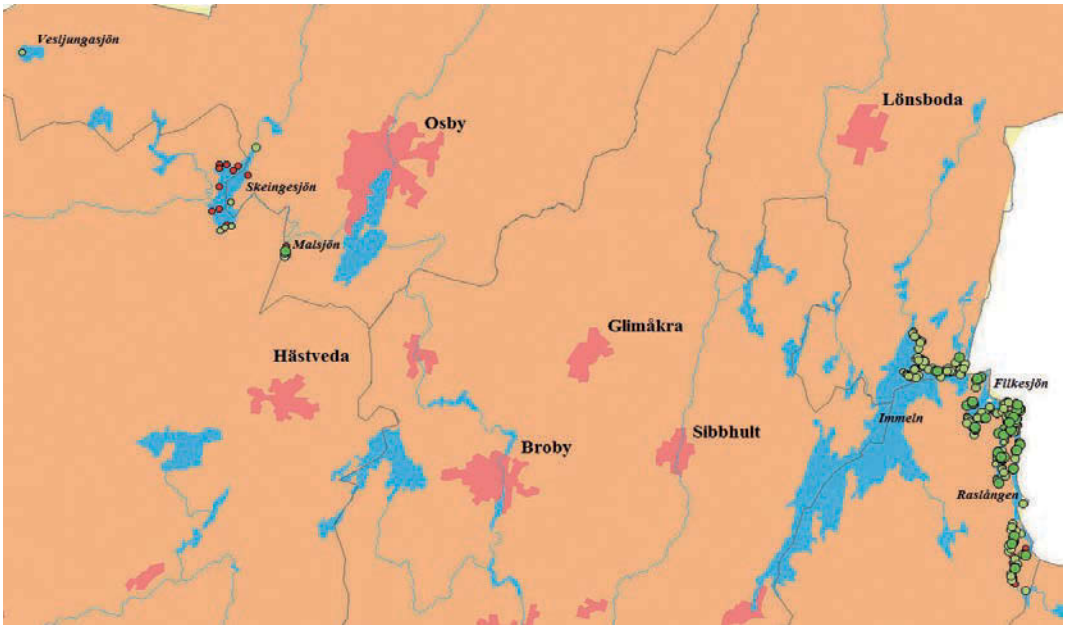

Bild 4. En stenig sjöstrand i norra Skåne. Här kan man leta efter sjötåtel! Foto: Åke Svensson.

Tord Holm fann vid sin inventering 1997 ca 7100 ex. Vid den inventeringen blev aldrig stranden utmed Västerviksnäs inventerad och inte heller en några kilometer lång sträcka utmed västra stranden av sjön väster om Västerviksnäs. I det område där arten inte inventerades 1997 fann vi 2 238 ex. 2012. Detta innebär att i det område där Tord Holm fann 7 100 ex där noterade vi 4 064 ex. vilket talar för en tydlig minskning i Raslången.

Immeln

Vi har 2013 inventerat hela strandlinjen utmed nordöstra delen av sjön, vilken är belägen i Skåne. Gränserna utgöres i söder av utloppet vid Brotorpet och i norr av viken väster om Skäravattnet. Totalt noterades detta året 1 581 exemplar.

Tord Holm besökte 1997 endast ett mindre område vid nordöstra Immeln nämligen 250 m väster Björnvik varifrån 10 ex. rapporterades. Samma år sågs 12 ex. 1,2 km N St. Sandvik och 2000 besöktes ön Tostaholm där 16 strån iaktogs. Åke Widgren besökte 2006 lokalen 1,2 km norr om St. Sandvik och fann där 15 ex. Ingen av de sistnämnda lokalerna har återbesökts av oss. På sikt bör vi inventera hela Immeln men det är ett projekt som kommer att ta några år. Det är ingen djärv gissning att anta att det finns ett antal oupptäckta lokaler utmed denna sjö.

Hallsjön

Vid vår inventering 2011 fann vi 567 ex. jämfört med de 250 ex. Tord Holm noterade 1997.

Filkesjön

Vid inventeringen 2011 noterades 2 438 plantor vilket ska jämföras med ca 2 100 vid inventeringen 1997. Detta innebär att numerären är likvärdig mellan de två skilda inventeringarna. Vid ingen av inventeringarna besöktes de två öarna ute i Filkesjön.

Skanörs ljung

Göran Mattiasson inventerade 2012 Skanörs ljung och fann 512 ex. Arten är sedan länge känd på lokalen men någon mängduppskatt-

ning har såvitt vi kunnat utröna ej skett tidigare. Detta innebär att vi ej kan uttala oss om arten har ökat eller minskat på lokalen.

Sammanfattning

Under inventeringsperioden 2010–2013 har i Skåne inräknats ca 12 370 exemplar av sjötåtel. Den som enbart gör en summering av antalen i tabell ett får ett något lägre antal men i ovanstående siffra ingår separata inventeringar av Kiön och en liten ö utan namn i sydvästra Gillesjön. Arten är med på svenska rödlistan som sårbar (VU) och det anses att sjötåtel utan tvekan minskat i antal de senaste decennierna De två faktorer som pekats ut som orsak till tillbakagången är igenväxning samt ändrad hydrologi (Widgren 2011). I vår inventering framgår att arten minskat markant i Skeingesjön och att det också skett en tydlig minskning i Raslången.På övriga lokaler förefaller arten under senare år klarat sig bra även om vi inom några områden saknar jämförande data.

Åke Widgren skrev 2011 en översiktsartikel om sjötåtel (Widgren 2011).

Frånsett i Skåne har det under perioden 1974–2011 rapporterats sjötåtel på 230 lokaler i Småland, 41 i Blekinge, 3 i Halland, 3 i Västergötland och 3 i Bohuslän.

I ovan refererade artikel sammanställdes det svenska beståndet med sjötåtel under 2000–2010 och en total population på 10 500 plantor beräknades. Författaren bedömde dock att det i landet är ett stort mörkertal och beräknade att antalet sjötåtel borde vara minst 20 000 plantor. Det är i detta sammanhang vi ska se den aktuella (2010–2013) förekomsten i Skåne på 12 370 ex. Det framgår i Åke Widgrens artikel att de rikaste förekomsterna av sjötåtel finns i långtidsreglerade sjöar med lågt sommarvattenstånd och högt vintervattenstånd. Orsaken är sannolikt att vattenståndsförändringarna leder till att växttäcket inte sluter sig på den del av stränderna där sjötåtel har sina förekomster. I norra Skåne finns flera sjöar där det borde finnas möjlighet att finna sjötåtel och stränderna vid Immeln är endast delvis inventerade. Slutsatsen är att det i landskapet finns ett mörkertal och att det skånska beståndet av sjötåtel uppgår till i storleksordningen 15 000 plantor.

Vår inventering har även inneburit att vi gjort nya fynd av rödlistade arter såsom klockgentiana *Gentiana pneumonanthe*, flytsäv *Isolepis fluitans* och klotgräs *Pilularia globulifera* samt kunna följa upp kända förekomster av dessa arter samt krypfloka *Helosciadium inundatum*.

Citerad litteratur

Holm, T. & Olsson, K.-A. 1998. Flytsäv och sjötåtel i norra Skåne. *Lunds Botaniska Förenings Medlemsblad 1998:3* s.32–38.

Widgren, Å. 2011. Sjötåtel i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr. 105*: 9–13.

